

ВИЩА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА У РЕСПУБЛІЦІ БОЛГАРІЯ У СВІТЛІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті здійснюється аналіз розвитку системи вищої педагогічної освіти у Республіці Болгарія у світлі європейських інтеграційних процесів.

Ключові слова: інтеграція, педагогічна освіта, європейські інтеграційні процеси, Республіка Болгарія.

В статье анализируется развитие системы высшего педагогического образования в Республике Болгария в свете европейских интеграционных процессов.

Ключевые слова: интеграция, педагогическое образование, европейские интеграционные процессы, Республика Болгария.

In this article is analyzing development of system of highest pedagogical education in The Republic of Bulgaria in light of European integration processes.

Key words: integration, teacher education, European integration process, Bulgaria.

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку людського співтовариства у сфері педагогічної освіти в країнах Чорноморського регіону відбуваються значні зміни – здійснюється оновлення всіх структур її національних систем, модернізуються зміст і методи підготовки вчителів, розвиваються нові форми і зв'язки між професійною підготовкою вчителя і школою. В умовах подальшої інтеграції України в європейське співтовариство посилюються взаємозв'язки і взаємодія між національними системами підготовки вчителів різних країн. У 90-х роках минулого сторіччя у зв'язку з розвитком єдиного європейського освітнього простору міжнародний педагогічний лексикон доповнюється новим феноменом «Європейський вимір в освіті» (European Dimension in Education). Це пов'язано з планомірним упровадженням кожною країною власної стратегії відновлення педагогічної освіти і тут не можна не враховувати вплив країн Чорноморського економічного співтовариства на освітні процеси, що відбуваються в Україні.

На сучасному етапі розвитку людського співтовариства у сфері педагогічної освіти в країнах Чорноморського регіону відбуваються значні зміни – здійснюється оновлення всіх структур її національних систем, модернізуються зміст і методи підготовки вчителів, розвиваються нові форми і зв'язки між професійною підготовкою вчителя і школою. Загальний напрямок усіх змін у системі вищої освіти обумовлений розпочатим об'єднанням з державами Чорноморського економічного регіону і країнами європейського

Союзу. На початку XXI століття Уряди одинадцяти країн – Румунії, Болгарії, Туреччини, Грузії, Росії, України (прибережні країни) і Молдови, Албанії, Греції, Азербайджану, Вірменії домовилися про Чорноморське економічне співробітництво (BSEC), у якому функціонує Парламентська асамблея Чорноморського економічного співробітництва (PABSEC). Обидві регіональні організації у своїх статутних документах орієнтуються на європейські освітні процеси і прагнуть співпраці у галузі вищої освіти. Усі країни регіону приєдналися до ООН і її спеціалізованих органів, а також до Організації з безпеки і співробітництва в Європі (OSCE). Зазначимо, що у системах вищої освіти країн Чорноморського регіону навчається близько 5 мільйонів студентів і працює близько 400 тисяч викладачів. У 1997 році з метою розвитку співробітництва та ефективної взаємодії в освітній, науковій та культурній сферах університетів та інших організацій держав-учасниць Організації чорноморського економічного співтовариства була заснована Мережа університетів Чорноморського регіону (BSUN).

Аналіз останніх досліджень. Наукове дослідження вищезазначених процесів є актуальним завданням у світлі перспектив інтеграції України у загальноєвропейський освітній простір. Теорія і практика зарубіжного освітнього процесу стала предметом наукового пошуку провідних українських науковців (Н. Абашкіної, Г. Алексевиц, О. Олексюка, Г. Єгорова, О. Ковязіної, Л. Латун, Б. Мельниченка, С. Москаленко, О. Овчарук, О. Рибак, Г. В. Степенко, І. Тараненко, І. Фольварочного,

О. Глузмана, Л. Пуховської, Т. Панського, В. Вдовенко, В. Семілетко, Г. Воронки, Т. Осадчої, Т. Кошманової та ін.). Проблеми історії, філософії і теорії вищої педагогічної освіти в Україні і за кордоном висвітлено у працях С. Гончаренко, І. Зязюна, Н. Ладижець, В. Лугового, В. Майбороди, Н. Ничкало, Ф. Паначіна, З. Равкіна, Ш. Чанбарісова, В. Шадрікова, І. Яковлєва, М. Ярмаченко, Б. Вульфсона, С. Головка, В. Кеміня, Н. Лізунова, З. Малькова, І. Марцінковського, М. Нікандрова, Л. Пуховської, Т. Яркіної, Т. Кошманової та ін.

Так, проблема підготовки педагогічних кадрів у країнах Чорноморського регіону у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття тривалий час залишалися поза увагою провідних учених, що і обумовило наш науковий інтерес.

Метою статті є висвітлення процесу функціонування сучасної системи вищої педагогічної освіти країни, визначення основних тенденцій розвитку та основних проблем системи підготовки педагогічних кадрів у Республіці Болгарія.

Згідно мети було поставлено такі **завдання**: висвітлити процес функціонування системи вищої педагогічної освіти, визначити основні тенденції розвитку та висвітлити проблеми, що постали у системі підготовки педагогічних кадрів у Болгарії.

Виклад основного матеріалу. У контексті нашого дослідження суттєвий інтерес викликає система вищої педагогічної освіти Республіки Болгарія.

Розвиток вищої освіти в Болгарії в останні роки відбувався в своєрідних умовах, які накладали свій відбиток як на спрямованість змін, що відбуваються, так і на їх зміст. Сучасна освітня політика Республіки Болгарії, яка формується на усіх рівнях державного будівництва, чутливо й динамічно реагує на змінення у соціальній, економічній, технологічній та інформаційній сферах суспільства.

Важливою подією в житті вищої школи країни була поява у 1995 році нових законів про освіту, при чому, новий закон про вищу освіту зміцнив колишню двохступінчасту – інститутську й університетську освіти. Зазначимо, що 1995 рік у Болгарії вважається роком народження нової стратегії, яка й надалі розвивається у педагогічній освіті. Цього ж року Уряд країни прийняв єдині державні вимоги підготовки до педагогічної майстерності. Це стало першим кроком до прийняття єдиного положення про викладацьку професію. Змістовне регулювання педагогічної освіти відкрило нові перспективи для усіх працюючих інститутів педагогічної освіти.

Змістовне регулювання, з одного боку, дає стратегію розвитку болгарській педагогічній освіті, а з інший, – точно визначені умови, вимоги й правила. Вимоги, у порівнянні їх з попередніми, занадто високі, але у той же час досить демократичні, адже всі інститути, що виконують підготовчі вимоги, мають право брати участь у здійсненні педагогічної освіти. Нова державна

стратегія розвитку мотивує вищі навчальні заклади країни до впровадження нововведень.

Ця нова державна стратегія, говорячи про педагогічну освіту, означає, що усі акредитовані державні вищі навчальні заклади здатні здійснювати підготовку викладачів, якщо їхня діяльність відповідає вимогам Закону 1995-го року, а інститути мають необхідний науковий й освітній потенціал. Тобто вони мають здійснювати педагогічну освіту на належному науковому і професійному рівні. Гарантію дають високий рівень спеціальних знань і методологічна освіта. Спеціальна (педагогічна) теорія у цьому відношенні підсилює практичну орієнтацію освіти.

Посвідчення про педагогічну освіту можуть видати вищі навчальні заклади, які були засновані відповідно до Закону про вищу освіту. Освіту можна отримати на філологічному факультеті, факультеті природничих наук і інженерних установ. Педагогічну освіту можна отримати у вищих педагогічних закладах, що спрямовані на підготовку педагогів. Теоретична освіта реалізується в рамках обов'язкових і вибіркового курсів.

Спеціальним державним документом, а саме Постановою № 162 Уряду Болгарії від 17 квітня 1997 р. регулюється педагогічна освіта у вищих навчальних закладах країни. Він визначає державні стандарти – обов'язкові та вибірково навчальні дисципліни, які включені до вищої педагогічної освіти з метою підготовки майбутнього вчителя. Він визначає державні стандарти [3, с. 50]. Педагогічну освіту можна отримати паралельно з навчанням з основної спеціальності, або після отримання диплому з однієї спеціальності. Диплом видають після виконання мінімуму, передбаченого указом, зі спеціальної та педагогічної освіти.

Обов'язкові предмети і часові рамки підготовки до педагогічної майстерності:

- 1) педагогіка (теорія виховання і дидактика) – 60 уроків;
- 2) психологія (загальна, вікова, педагогічна) – 60 уроків;
- 3) аудіо-, візуальні та інформативні технології – 60 уроків;
- 4) методика – 120 уроків [1, с. 91].

(Відповідно до указу вищий навчальний заклад повинен гарантувати, що половину лекцій з обов'язкових предметів будуть читати професори, що захищалися з даної спеціальності).

Предмети, які є обов'язковими для вибору мають як мінімум 20 уроків з двох напрямків: навчання і виховання до здорового способу життя, соціальна психологія, педагогічна діагностика, проблеми девіантної поведінки і методи психотерапії;

1) закони освіти, шкільна адміністрація, економіка освіти, соціологія виховання, педагогічна етика, орієнтування у професії, релігія і теорія виховання [1, с. 91].

Практична освіта здійснюється у наступних формах:

- 1) відвідування уроків (60 уроків);
- 2) навчання (60 уроків);
- 3) зовнішня практика (100 уроків) [1, с. 91].

В останні роки збільшилася кількість вищих навчальних закладів. Сьогодні в Болгарії функціонують 42 університети і інститути університетського рівня, 47 дво- та трирічних коледжів. Багато фахівців і осіб, що впливають на

розроблення освітньої політики, вважають вищезазначену кількість вищих навчальних закладів дуже великою для країни з населенням 8,5 млн осіб. Проте *тенденції до скорочення не наголошується*.

Систему вищої педагогічної освіти країни сьогодні утворюють 11 вищих навчальних закладів (див. табл. 1).

Таблиця 1

Вищі навчальні заклади Болгарії, які здійснюють підготовку педагогічних кадрів

№ з/п	Назва ВНЗ	Рік заснування	Контингент студентів	Факультети
1.	Бургаський відкритий університет (м. Бургас)	1991 р.	7 000	<ul style="list-style-type: none"> • факультет економіки і управління; • факультет інформаційних технологій і математики; • хімічний факультет; • факультет природничих наук.
2.	Південно-західний університет «Неофіт Рілські» (м. Благоевград)	1975 р.	12 579	<ul style="list-style-type: none"> • факультет педагогіки; • факультет математики та природничих наук; • економічний факультет; • факультет історії та права; • філологічний факультет; • факультет образотворчих мистецтв; • факультет філософії; • технічний коледж.
3.	Університет Св. Пасія Хілендарського (м. Пловдив)	1961 р.	12 000	<ul style="list-style-type: none"> • біологічний факультет; • факультет економіки та суспільних наук; • факультет математики; • педагогічний факультет; • фізичний факультет; • філологічний факультет; • факультет філософії та історії; • хімічний факультет; • факультет правознавства.
4.	Університет Св. Кирила і Мефодія (м. Великотирново)	1963 р.	12 000	<ul style="list-style-type: none"> • філологічний факультет; • історичний факультет; • факультет образотворчого мистецтва; • православний факультет; • факультет філософії; • педагогічний факультет.
5.	Академія музичного та танцювального мистецтва (м. Пловдив)	1964 р.	6 270	<ul style="list-style-type: none"> • факультет музичної педагогіки; • факультет музичного фольклору і хореографії; • факультет образотворчого мистецтва; • факультет додаткових мов і спеціальної підготовки.
6.	Софійський університет Св. Клімента Орхідського (м. Софія)	1986 р.	14 000	<ul style="list-style-type: none"> • історичний факультет; • факультет славістики; • факультет сучасної та класичної філології; • факультет філософії; • факультет педагогіки; • факультет дошкільної та початкової освіти; • факультет теології; • факультет журналістики та масової комунікації; • факультет математики та інформатики; • фізичний факультет; • хімічний факультет; • біологічний факультет; • географічний факультет.
7.	Технічний університет (м. Софія)	1945 р.	7 029	<ul style="list-style-type: none"> • факультет автоматичної; • електротехнічний факультет; • машино-технічний факультет; • факультет електроніки і техніки; • факультет комплексних систем і управління; • факультет прикладної математики та інформатики; • інженерно-педагогічний факультет; • філологічний факультет.
8.	Шуменський університет	1919 р.	7 000	<ul style="list-style-type: none"> • гуманітарний факультет;

	(м. Шумен)			<ul style="list-style-type: none"> • факультет інформатики і математики; • педагогічний факультет; • технічний факультет.
9.	Русенський університет «Ангел Канчев» (м. Русе)	1995 р.	10 000	<ul style="list-style-type: none"> • агро-промисловий факультет; • факультет технологій машинобудування; • факультет електроніки та автоматики; • транспортний факультет; • факультет бізнесу і менеджменту; • факультет природничих наук і освіти; • факультет охорони здоров'я.
10.	Університет імені проф. Ассена Златарова (м. Бургас)	1963 р.	5 000	<ul style="list-style-type: none"> • факультет технічних наук; • факультет суспільних наук (включає кафедри дошкільної і початкової освіти, соціальної педагогіки); • факультет природничих наук.
11.	Фракійський університет (м. Стара-Загора)	1995 р.	4 000	<ul style="list-style-type: none"> • аграрний факультет; • ветеринарно-медичний факультет; • медичний факультет; • педагогічний факультет.

Крім того, значно розширилися університетські структури (збільшилася кількість факультетів і спеціальностей, за якими проводиться навчання студентів). Кожен університет має право відкривати нові факультети і напрями підготовки. В цьому відношенні автономія болгарських університетів надає виключно широкі можливості. Крім того, було створено шість приватних університетів. Один з них – Американський університет у Благоевграді.

За твердженням болгарських фахівців, позитивний вплив на якість вищої освіти в Болгарії надає впровадження в болгарських університетах західноєвропейських і американських навчальних програм. Велика кількість англійських, американських і французьких університетів мають контракти з болгарськими університетами, які передбачають підготовку студентів за їх програмами і видачу випускникам їх дипломів.

Позитивно позначилася на якості навчання і децентралізація системи вищої освіти. Тоді як у початковій і середній освіті зберігається строга централізація, в системі вищої освіти набирає силу *тенденція до децентралізації управління*. Міністерство освіти і науки Болгарії не має управлінських функцій щодо окремих університетів. Національна рада ректорів наділена лише координаційними функціями. Органи управління ВНЗ (на рівні факультетів) користуються високим ступенем незалежності від ректорського рівня управління.

Органи управління болгарськими університетами роблять зусилля по вирівнюванню організаційних структур, організації навчального процесу спільно із західноєвропейськими університетами, надають викладачам повну свободу вибору «що і як викладати в рамках своїх дисциплін», що також повинне здійснювати позитивний вплив на якість навчання [2].

На сьогодні найбільш престижними спеціальностями є економіка і право. По цих двох спеціальностях навчається 50 тис. студентів або майже чверть від їх загальної кількості. В умовах економічних реформ це вважається цілком

нормальним явищем. Найбільше здивування викликає бум в напливі абітурієнтів на педагогічні спеціальності. У багатьох болгарських університетах відкриті педагогічні факультети. У Софійському університеті відкрито два педагогічні факультети, на одному з яких навчається близько 4 тис. студентів. За кількістю студентів цей факультет поступається лише юридичному, на якому навчається більша кількість студентів. Крім того, два крупні університети повністю спеціалізуються на підготовці вчителів. Цей феномен важко пояснити, особливо якщо врахувати, що більшість прогнозів не обіцяють хорошого майбутнього для вчительської професії (низька народжуваність, постійна загроза безробіття, низька заробітна плата, низький соціальний престиж вчителя в крупних містах (слід зазначити високий престиж в малих містах і селах). Але всупереч усім прогнозам, все більше і більше молодих людей Болгарії хочуть стати вчителями.

Пояснення цього процесу дослідники [2; 3] бачать в амбітних бажаннях молодих болгар і болгарок отримати саме університетський диплом. А це легко зробити, навчаючись на педагогічних спеціальностях, чим по інших. На думку болгарських фахівців, наслідки цього феномену у перспективі можуть стати негативними.

Висновки. Отже, незважаючи на перші великі кроки на шляху оновлення болгарської системи освіти, можна стверджувати, що сьогодні у системі вищої та педагогічної освіти зокрема, існують такі основні проблеми:

- сучасна вища освіта у Республіці Болгарія не відповідає у повній мірі вимогам сьогодення;
- недостатнє фінансування вищих навчальних закладів;
- керівництво у системі вищих навчальних закладів у більшості випадків не має належної підготовки у питаннях ефективності та якості освіти;
- відсутність обґрунтованих концептуальних науково-дослідницьких моделей підготовки педагогічного персоналу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Вентер Дьордь*. Педагогическое образование в европейских странах / *Дьордь Вентер*. – Ровно: Издательство: Международный экономико-гуманитарный университет им. академика Степана Дем'янчука, 2007. – 20 с.
2. *Джусенбаев Ш. Д.* Научные основы развития высшего образования в современном мире : дис. ... д-ра. пед. наук. спец. : 13.00.01 / *Ш. Д. Джусенбаев*. – Бишкек, 1997. – 333 с.
3. *Рангелова Е. М.* Университетское педагогическое образование в Республике Болгарии / *Е. М. Рангелова* // Университетское образование: опыт тысячелетия, проблемы, перспективы развития: Материалы Междунар. Конгр. 27-29 мая 2003 г. – Мн. : БГПУ, 2003. – 186 с.

Рецензенти: Мещанинов О. П., д.пед.н., профессор;
Лебідь С. Г., к.пед. н., доцент.

© Сапожников С. В., 2012

Дата надходження статті до редколегії 20.04.2012 р.

САПОЖНИКОВ Станіслав Володимирович – кандидат педагогічних наук, доцент, ректор ВНЗ «Міжнародного педагогічного інституту «Бейт-Хана».

Коло наукових інтересів: інтеграційні процеси у вищій педагогічній освіті.